

Развиване на житейски умения и кариерно ориентиране в езиковото обучение

Светлана Димитрова-Гюзелева, НБУ

Резюме

Preparing young people for their future professional and/or academic career and the challenges of modern life in general is one of the key priorities in the Bulgarian education system and EU education policy. The present paper zooms in on some creative solutions, which allow educators to integrate 21st century skills training and career guidance activities into the foreign language classroom. The activities described have been especially adapted to suit the age, interests and cognitive abilities of young adult learners and university students and extended to provide enough linguistic challenge to be smoothly implemented in foreign language classes so as to transform the affordances of the context into a true learning opportunity for the participants in these activities, both in terms of life skills enhancement and language development.

Новият век изисква нови знания, умения и нагласи, които да гарантират личностно развитие, ефективна социална интеграция и успешна реализация на индивида на пазара на труда. Според някои изследвания на експерти от Европейската комисия¹, в Европа приблизително 20% от младото поколение не разполага с необходимите основни умения и ключови компетентности в областта на езиците, математиката, природните науки и технологиите, а това сериозно затруднява постигането на основните цели пред европейското общество за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, очертани в стратегията *Европа 2020*² и реализирането на съответните реформи в българското общество и образование (вж. т. 3.4 Национална цел за образование от ключовия документ „ЕВРОПА 2020: НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА РЕФОРМИ“³). Затова Европейската комисия работи със страните от ЕС за осигуряване на висококачествено образование за всички ученици и развиване/ подобряване на техните житейски умения и ключови компетентности чрез насърчаване и подкрепа на различни учебни програми и проекти в тази насока. Така наред с фундаменталните предметни знания и специализираните „вертикални“ умения, които гарантират успешното когнитивно развитие и професионална реализация на младите хора, учителите се насърчават да работят върху усвояването на широк набор от съвременни „ключови“ компетентности от обучаваните в процеса на обучение, които да им позволят да се учат ефективно, да общуват пълноценно, да си изберат подходяща кариера и да се впишат успешно в динамичния, постоянно променящ се свят на 21 век. При дефинирането на „новите образователни цели на XXI век“ професор Димитър Веселинов (2018:7-8), също заявява, че езиковото образование не прави изключение в това отношение: „Езикът в чуждоезиковото образование отдавна не се разглежда като капсулиран уникален обект, изследван [*и изучаван*] в изолация, а като средство за развитие на духовния свят на човека, което определя по един или друг начин

¹ http://ec.europa.eu/education/policy/school/math_bg

² <https://www.president.bg/docs/1352302321.pdf>

³ <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-national-reform-programme-bulgaria-bg.pdf>

неговото собствено битие и функциониране в обществото. [...] Образованието цели формиране на характер, който да може да гарантира оцеляването на човека в постоянно променящия се свят с отчитане на неговото собствено израстване и развитие като индивид и като личност.“

Съществуват различни концепции за обхвата и съдържанието на тези ключови компетентности, които играят решаваща роля за личната, социалната, професионалната и гражданската реализация на младите хора през 21 век. Трилинг и Фадел (2009) например, очертават три категории ключови умения: умения за учене и иновации (в които се включват умения за критично мислене и решаване на проблеми, умения за комуникация и сътрудничество, умения за творческо мислене и иновации), информационни и медийни умения и дигитална грамотност (напр. умения за работа с различни информационни и комуникационни технологии за постигане на набеязаните цели, умения за критично и компетентно използване на достъпната информация и интерпретиране на медийните послания, познаване на етичните и правни норми при работа с информация) и умения за живот и кариера (напр. гъвкавост, адаптивност, самостоятелност, инициативност, умения за управление на личното време и за приоритизиране на целите и задачите). Според образователните експерти от Европейската комисия, в парадигмата на „ключовите“ компетентности се преплитат както ценни „традиционни“ житейски умения като грамотност и комуникативна компетентност на майчиния език, владееене на чужди езици, цифрови умения и дигитална грамотност, основни умения в областта на математиката и природните науки, така и „горизонтални умения“, независещи от избраната професионална кариера и/или конкретна житейска ситуация, като умения за учене, за социална и гражданска отговорност, за инициативност и предприемачество, за културна осъзнатост и межкултурно общуване, за критично мислене и творчество (вж. http://ec.europa.eu/education/policy/school/competences_bg).

Разбира се, не бива да се подценява и фактът, че често обучаваните са „дигитални по рождение“ (Пренски 2001) и всъщност обучаващ и обучаван са партньори в класната стая, взаимно обучаващи се и обогатяващи се, всеки компенсиращ дефицитите в своя репертоар от житейски умения чрез контакта с другия. Интересно е да се отбележи, че терминът „дигитални по рождение“ се отнася за родените в ерата на дигиталните технологии, започнала през последното десетилетие на 20 век, и разграничава „дигиталните по рождение“ от „дигиталните имигранти“. Макар и този термин да акцентира върху способността на младите хора да боравят нещо със съвременните информационни и комуникационни технологии, той често се използва, за да подчертае психологическите и когнитивните особености на представителите на това поколение. Според някои изследователи (срв. Кар 2012), между мозъците на „дигиталните имигранти“ и мозъците на „дигиталните по рождение“ има дори неврологични различия, което води до различни модели на мислене и действие. Сред отличителните характеристики на „дигиталните по рождение“ обучавани Пренски (2005) и МакКонел (2006) откроява следните:

- мотивиращо за тях е не овладяването на теорията и учебните постижения, а практическото приложение на знанията в реалния свят и тяхната роля за личната им професионална реализация и житейски успех; те са нетърпеливи и искат да разберат смисъла и ползата от нещата на момента;
- неспособни са да издържат на голямо натоварване и предпочитат да гледат на когнитивното си развитие като на игра и да търсят забавното в обучението; движеща сила в процеса на усвояването на нови знания и умения е личният интерес и възбуденото любопитство, те изпитват удоволствие от експериментирането и откривателството, от приложението на новите знания в практиката;
- стандартното формално образование и рутинната работа нямат притегателна сила за тях; предпочитат творческите подходи и нестандартните решения; не се страхуват от предизвикателства и често изпълняват повече от една задача едновременно (*multitasking*);
- често са идеалисти и в ценността им система материалните стимули и облаги не са от решаващо значение; те предпочитат да отстояват своята независимост и свобода на мислене и изразяване;
- отхвърлят контрола и състезателния елемент в образованието; вярват в екипната работа и кооперирането при постигането на целите.

Тези отличителни психологически и когнитивни черти на „дигиталните по рождение“ обучавани изискват иновативни форми и техники на обучение, в които фокусът е изместен от обучаващия върху обучавания, от теорията към практиката, от поднасянето на „готови знания“ и решения към полемизирането на проблемите и откривателството.

Не на последно място, в духа на приоритетите пред европейското общество за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, очертани в стратегията *Европа 2020*, е и необходимостта от подпомагане на младите хора в избора на кариера, която да съответства на техните заложби и интереси и улесняване на професионалната им реализация чрез изграждането на по-тесни връзки между образованието и пазара на труда (за "българския принос" в изграждането и внедряването на система за кариерно ориентиране в училищното образование виж <http://orientirane.mon.bg/>). Зрелостниците и студентите приветстват възможността да научат повече за практическото приложение на придобитите знания и умения в реалния свят, да опитат от ежедневието на професионалиста още преди да са прекрачили прага на избраното от тях работно място, да разберат „ноу-хауто“ на успеха. Това повишава тяхната мотивация в учебния процес и им дава увереност в собствените сили за успешна кариера. Въоръжени с ключовите умения на 21 век, младите хора се чувстват още по-подготвени за предизвикателствата на живота.

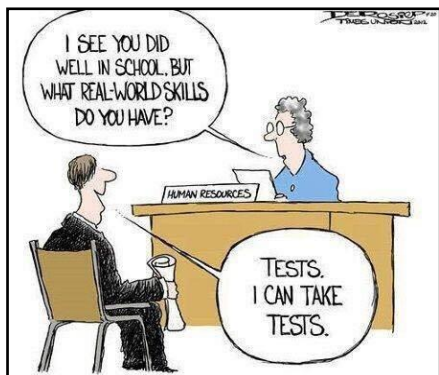
По-долу е представен набор от дейности, които позволяват на учителя по чужд език (английски) да интегрира работата по развиването на някои от описаните по-горе ключови компетентности и умения на 21 век – вкл. и такива, свързани с кариерното

ориентиране и професионалната реализация – в работата по усвояването на чуждоезиковата комуникативна компетентност (която сама по себе си е едно от важните „ключови“ умения за успешна лична и професионална реализация в съвременния свят). Описаните дейности са адаптирани към когнитивните характеристики и интересите на средношколците и студентите, изучаващи чужд език на ниво средно напреднали, независими потребители (*independent user, B2*) или по-високо, но лесно биха могли да бъдат приспособени към различен контекст на работа с ученици на различна възраст и/или различно ниво на владеене на езика. Част от тези дейности бяха успешно пилотирани в рамките на европейския образователен проект в рамките на секторна програма Еразъм+ "**BE READY - Life Skills and Career Development: Helping Young People Progress into Success**" (2015-1-UK01-KA201-013739), насочен към предоставяне на индивидуална подкрепа, допълнително обучение и/или диференцирана подготовка на младите хора с цел развиване на житейските им умения и подпомагане на тяхната професионална реализация (вж <http://bereadyproject.com>).

Развиване на житейски умения и кариерно ориентиране в езиковото обучение - калейдоскоп от дейности (на примера на английския език)

- Езикови дейности за запознаване и осведомяване на обучаваните относно житейските умения

Когато обучаваните са средношколци или студенти, които са достигнали известна зрялост в своето когнитивно развитие и са придобили някакъв, макар и ограничен по своя

обхват житейски опит, е най-добре да се приложи евристичен подход при дефинирането на житейските умения на 21 век. Преподавателят може да започне с „етикетите“, които се използват на чуждия език, за да обозначат тези ключови съвременни компетентности: "life skills", "real-world skills", "21st century skills", "soft skills"⁴, които подсказват каква е същността им. В допълнение могат да се приведат и няколко кратки дефиниции за тях на чуждия език, като например:

"skills that are necessary or desirable for full participation in everyday life"

(Kahan et al. 2014)

* * *

"skills that allow students to excel at school, work, and socially and thus equip them for now, and the future"

(<https://www.weforum.org/agenda/2016/03/21st-century-skills-future-jobs-students/>)

* * *

⁴ терминът "soft skills" се използва в опозиция на "hard skills" – тоест онези специализирани умения и професионални компетентности, които са характерни за дадена кариера и изискват специална подготовка, като напр. програмиране, счетоводни или преводачески умения

"any skill that is useful in your life can be considered a life skill: tying your shoe laces, swimming, driving a car and using a computer are, for most people, useful life skills"

(<https://www.skillsyouneed.com/general/life-skills.html>)

След това на обучаваните може да се дадат няколко минути да помислят какво за тях се включва в понятието „житейски умения“ и да се поканят да споделят по двойки или в малки групи своите идеи за значимите за тях в този момент от живота им компетентности

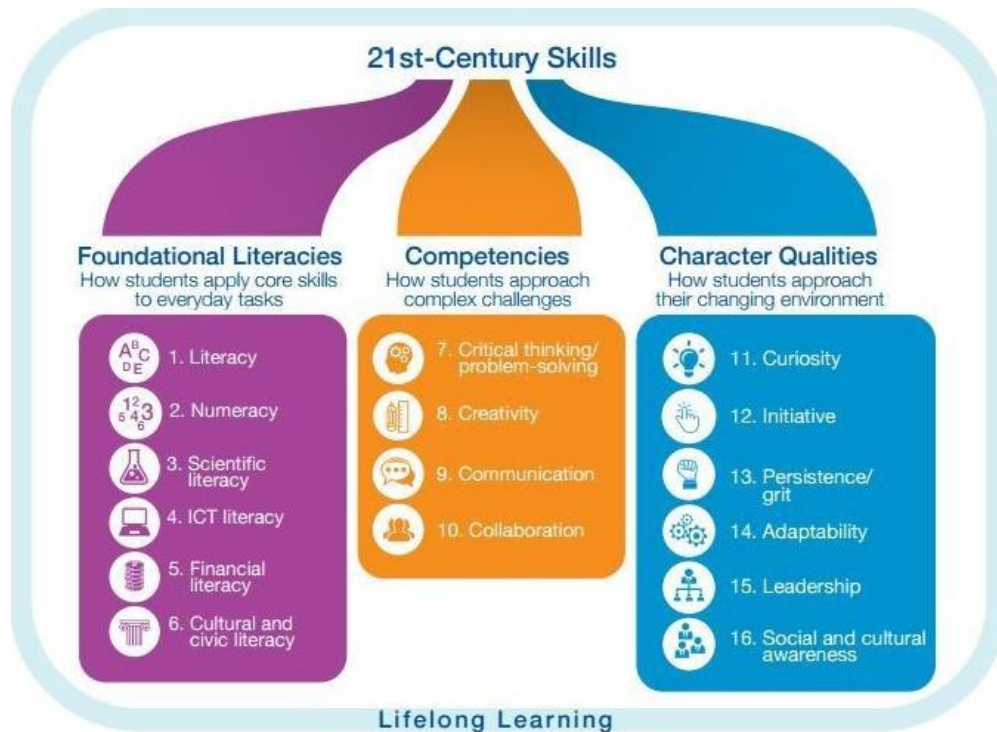
(което също ще им даде шанс съвместно да формулират своите идеи на чуждия език). Когато са готови, преподавателят може да събере отговорите им на дъската под формата на мисловна карта (*mind map*), като приема всички мнения за валидни и насърчава обучаваните да аргументират своите предложения, и същевременно подпомага изказа им на чуждия език. Важно е да се подчертае, че не съществува окончателен или изчерпателен списък – приоритетите и обстоятелствата в живота на индивида и/или обществото могат да се променят и това да наложи съответната промяна в набора от значими житейски умения за тях, например: когато сме в училище от първостепенна важност са уменията да се учим (*study skills*); когато искаме да си наемем или купим жилище, може да ни потрябват добри умения за водене на преговори (*negotiation skills*); за да си намерим работа, ще трябва да поразработим върху такива умения като съставяне на мотивационно писмо, автобиография и кариерен план за развитие, подготовка на професионално портфолио за илюстриране на придобитите квалификации и професионален опит, уменията за явяване на интервю за работа и др. (*employability skills*); когато ни наемат на работа, решаваща роля придобиват умения като критично мислене и креативност, умения за екипна работа и за лидерство, комуникационни и презентационни умения, чуждоезикови и дигитални умения, организационни умения и умения за решаване на проблеми, за преодоляване на конфликтни ситуации, за справяне със стреса и др. (*soft skills*); създадем ли семейство, разбираме колко е важно да имаме и необходимите родителски умения и умения за съвместно съжителство (*parenting and family skills*).

Когато на дъската се събере достатъчно богат набор от идеи или пък предложенията на обучаваните се изчерпат, учителят може да им покаже един или два „готови“ списъка от интернет на житейските умения на 21 век – категоризирани по различен начин от авторите им според техните собствени разбирания и/или цели (вж двата примера по-долу). Добре е да се подберат такива класификации, които отговарят на етапа на когнитивно развитие на обучаваните и на нивото на владеене на чуждия език от тях. Целта е да сравнят своите идеи с тези на експертите в тази област и да преценят дали наистина не са пропуснали нещо важно, на което следва да обърнат внимание в своето лично израстване [напр. при пилотирането на дейността в рамките на проекта "**BE**

READY" често подценявано житейско умение от „дигиталните по рождение“ студенти се оказва емоционалната интелигентност - вж. Бредбъри и Грийвс (2009)].

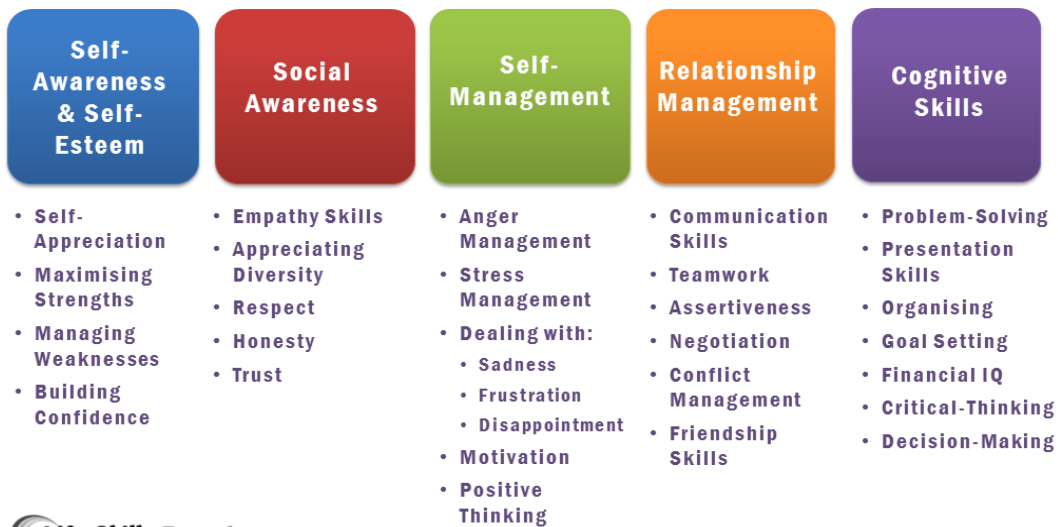
Пример №1

(<https://www.weforum.org/agenda/2016/03/21st-century-skills-future-jobs-students/>)

Пример №2

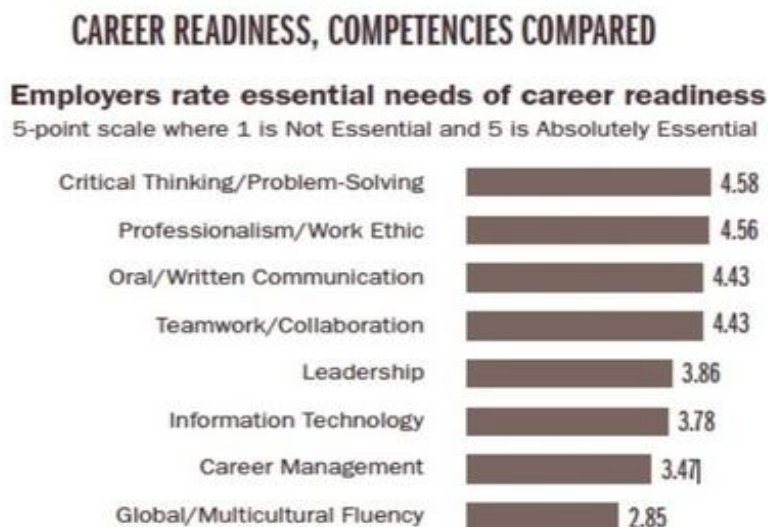
Success at Life™ Curriculum

© The LightHouse Organisation 2011

(<http://lifeskillsexperts.thelighthouseorg.com/Life-Skills-Experts-Framework.html>)

Мотивацията на обучаваните да научат нещо повече за житейските умения на 21 век може би ще се повиши, ако разберат, че според публикувани изследвания на експерти от Световния икономически форум (2016) съществува глобална тенденция за дефицит във формалното образование по отношение на подготовката на младите хора, като масово се пренебрегват онези съвременни ключови компетентности, които ще им гарантират личностно развитие, ефективна социална интеграция и успешна реализация на пазара на труда (вж. http://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Vision_for_Education.pdf). Онова, от което се нуждаят кандидатите за работа (независимо от нейното естество) в съвременния динамично променящ се свят под влиянието на интензивните глобални икономически, социални и политически връзки и иновациите, продиктувани от развитието на информационните и комуникационни технологии, е не толкова специфични професионални умения (които лесно се изграждат и в процеса на работа), а умения за решаване на проблеми и етично/ колегиално поведение, за комуникация и сътрудничество. Работодателите предпочитат да наемат служители, които наред с подходяща професионална квалификация и специфични знания и умения могат да покажат вещина и в широк набор от ключови компетентности, които ги определят като готови за кариерата ("career ready"):

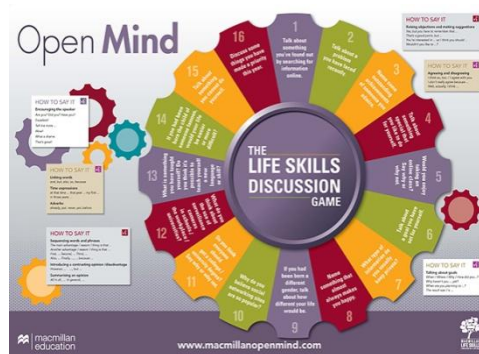
(<https://kctestandtech.org/2017/06/15/blended-and-hybrid-environments-are-driving-the-new-global-movement-in-education/>)

Дискусията би могла да продължи още малко, ако преподавателят информира обучаваните, че чуждоезиковата компетентност и владенето на повече от един чужд език (многоезичието), както и межкултурната компетентност са сред най-важните житейски умения на 21 век, които имат определяща роля за техния успех и ефективно функциониране във всеки един съвременен образователен, професионален или социален контекст. Чрез техниката мозъчна атака (*brainstorming*) обучаваните може да направят предположения относно компонентите на ефективната чуждоезикова комуникативна

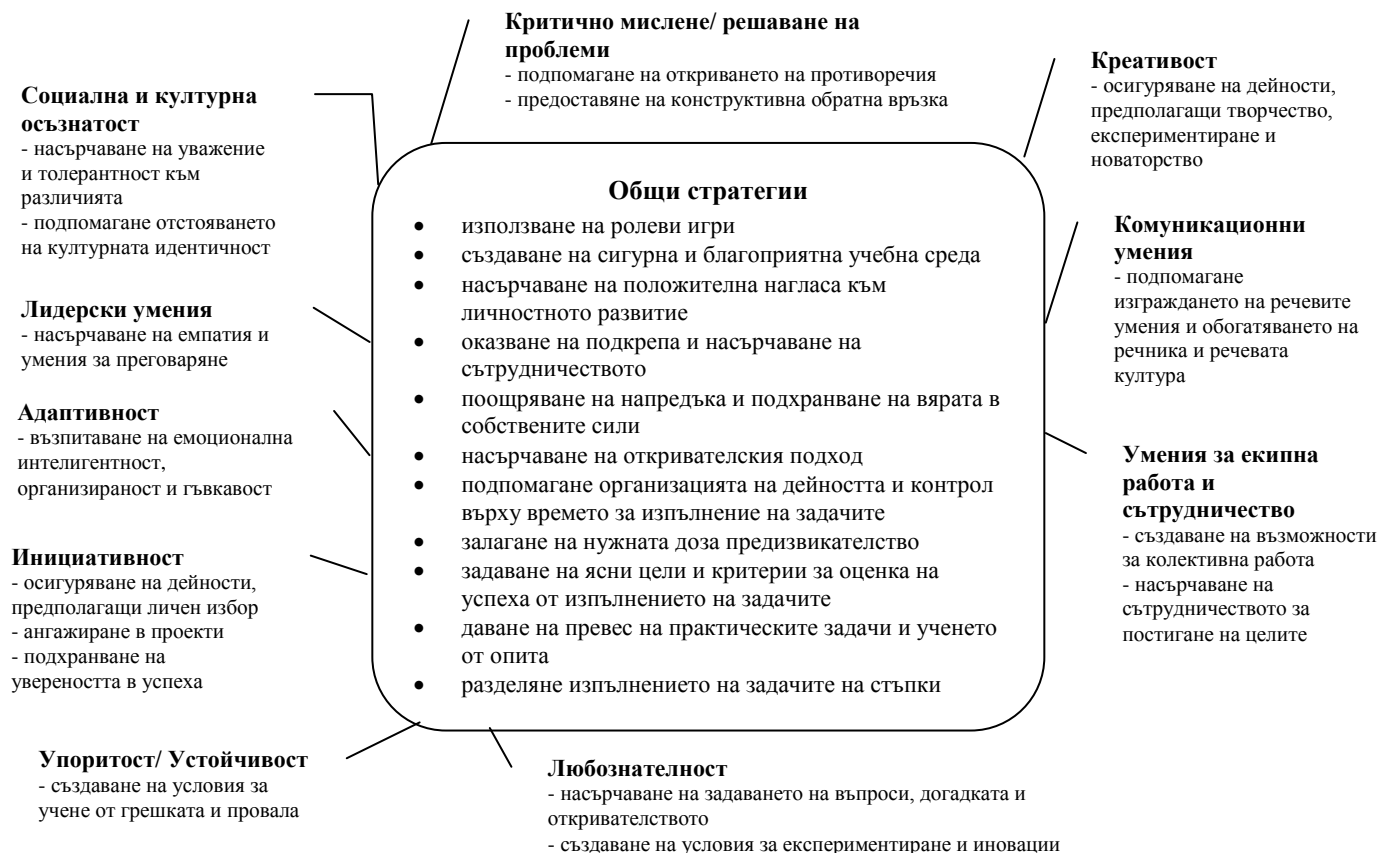
компетентност, като учителят отново отрази предложенията им под формата на мисловна карта на дъската. Сред възможните отговори са не само богат речник (вкл. и добро владение на професионалната терминология) и добри речеви умения, но и адекватно невербално поведение (език на тялото), умения за межкултурно общуване, умения за инициране и поддържане на разговора, за активно слушане и уважаване / зачитане мнението на събеседника, за критично четене и креативно мислене и т.н.

- Езикови дейности за развиване на житейските умения

Сред стандартните езикови дейности за развиване на чуждоезиковата комуникативна компетентност има редица такива, които пряко са насочени към подобряване на житейските умения на обучаваните: напр. дейностите за писане на автобиография или за провеждане на интервю за работа на чуждия език, за провеждане на дискусия по актуална тема или за решаване на проблем, дейностите под форма на ролеви игри и симулации, презентациите за представяне на резултатите от индивидуален или групов проект, дейностите за критично изчитане на текст и изразяване на мнение по спорен въпрос (устно или писмено), спазвайки стилистичните изисквания и/или условностите на етикета и т.н. Интересен и показателен пример за по-целенасочено интегрирано развиване на житейските умения на 21 век в езиковото обучение може да бъде открит в отличената с много награди иновативна учебна система "Open Mind" на издателство Макмилан за изучаване на английски език с акцент върху житейските умения. Примерът от системата, предложен на постера, е за езикова дейност, подпомагаща развиването на уменията за водене на дискусия и изразяване на лично мнение по разглеждания въпрос, едновременно с вградени езикови опори за успешно изпълнение на словесните дейности (вж <http://www.macmillanopenmind.com/>).

Експертите препоръчват също и съзнателната употреба на някои преподавателски стратегии (от по-общ или по-специфичен характер), които оказват ползотворно влияние върху развиването на личностните качества и ключовите компетентности, свързани с житейските умения на 21 век (за опит да бъдат представени в по-систематизиран вид виж <https://www.weforum.org/agenda/2016/03/21st-century-skills-future-jobs-students/>):

(адаптирано от <https://www.weforum.org/agenda/2016/03/21st-century-skills-future-jobs-students/>)

Разбира се, списъкът от преподавателски стратегии не е изчерпателен или дефинитивен, нито пък дадена стратегия е насочена единствено и само към конкретната ключова компетентност – учителите, понякога интуитивно, използват далеч по-богат репертоар от стратегии и техники за личностното развитие на своите ученици, за да гарантират успех в подготовката им за живота. Сред принципите, залегнали в постметодическата педагогика на езика, има и "българска" следа: професор Тодор Шопов (2018) също отдава приоритет на онези универсални опосредстващи образованието реалии, които са насочени към учещия и осигуряват неговата автономност в усвояването на езика: егалитарна насоченост (всички участват в учещата общност, откриваща познанието, и всеки допринася за успеха), солидарност (всички мнения се вземат предвид при откриването на познанието), културна интелигентност (учещата общност уважава опитността на всеки участник в диалога), преобразуване (истинското учене уважава *другия*), признаване на различията (различните гледни точки обогатяват учещата общност), диалогичност (познанието се договаря и се прилага в сътрудничество), създаване на индивидуална идентичност (ученето на втори език е част от изграждането на личността на учещия).

По-долу са представени още няколко дейности, илюстриращи синергията от обединяването на езиковото обучение с работата по развиване на уменията на 21 век на

обучаваните и чиято ефективност бе потвърдена в рамките на европейския Еразъм+ проект "**BE READY**".

Описаната по-долу дейност предполага обучаваните да работят по групи (умения за екипна работа и сътрудничество) и да направят избор (инициативност), както и да развият своите комуникационни умения и да рефлектират върху информационните и медийните умения на младото поколение. Първо учителят може да им даде възможност да изчетат петте въпроса по-долу и да направят предположение / да отгатнат какво е общото между тях (отг. всички те са свързани с ИКТ грамотността):

Discussion Corners

- Would you enjoy taking an online class?
- Why do you think social networking sites /like *Facebook*/ are so popular?
- What types of information do you keep private and would never share online?
- Can computer games be educational?
- Are online personal support groups an effective way of coping with the challenges in a person's life?

Процедурата на тази дейност се основава на презумпцията, че обучаваните разполагат с необходимите езикови знания и комуникативни умения за изразяване на лично мнение и подкрепянето му с аргументи – в противен случай, би било добре учителят да предостави необходимите езикови опори, които ще са нужни на обучаваните за изпълнението на дейността на чуждия език. След това класът се разделя на 5 групи (колкото са въпросите) и първоначално всяка група обсъжда и петте въпроса. Добре е учителят да даде време за обсъждането по групи и да се увери, че всяка една от групи ще обмени идеи и мнения и по петте въпроса (така ще подпомогне обучаваните в изграждане на умения за контролиране и пълноценно използване на наличното време). Когато груповата дискусия приключи, преподавателят дава право на членовете на група да решат кой неин член ще представи общите предпочитания и изводи по кой конкретен въпрос. Препоръчително е да се даде възможност на „слушателите“ да бъдат активни и да задават въпроси и / или да изразяват противоположни мнения.

Ето още една езикова дейност, която е свързана както с развиване на житейските умения на младите хора, така и с тяхното кариерно ориентиране.

I prefer a job that allows me to:	
<ul style="list-style-type: none"> • be in contact with people • have a contribution to society • work alone • work in a team • compete with others • make decisions • feel confident • earn a lot of money • help others • solve problems • work in the open • be respected 	<ul style="list-style-type: none"> • get pleasure out of work • be physically active • show [artistic] creativity • supervise the work of others • do research / discover new things • receive recognition / fame • take risks • work at my own pace • have power and authority • acquire new knowledge • get promoted • travel to different places
<ul style="list-style-type: none"> • <i>if something else, specify ...</i> 	

Обучаваните се инструктират да изчетат списъка с характеристики на мечтаната за тях професия и да изберат онези пет, които имат най-голяма притегателна сила за тях и ще играят решаваща роля при избора им на кариера. Дава им се също възможност да добавят и значими за тях самите допълнителни стимули, ако не могат да ги открият в предложението списък. Когато са готови, преподавателят ги групира по двойки да сравнят своя избор с този на съучениците/ колегите си и да се опитат да стигнат до споразумение (привеждайки логични доводи за отстояване на позицията си) за това кои пет характеристики са еднакво важни и за двамата, като ги подредят в йерархичен ред по значимост. За да провокира обща дискусия, в края на дейността, учителят може да даде думата на 2-3 двойки да представят своята йерархия пред класа. Дискусията може да бъде разширена с някои от въпросите по-долу, както и на по-късен етап да бъде поканен консултант по кариерното ориентиране да отговори на по-специализираните въпроси на младите хора, които могат да възникнат по време на дискусията.

Questions for a follow-up discussion:

- What are the professions and types of work that most match my interests and abilities?
- What are my personal career assets? How can I identify and present them?
- How can one avoid the (auto)diagnosis of "unemployed" and/or incomplete education?
- How do I explore opportunities for work, opportunities to return to education, or jobs abroad? How do I navigate and analyze labour market trends?
- Does one work for money only? How is salary formed?

Малко по-тясно обвързани с кариерното ориентиране са следните езикови проектно-ориентирани дейности, при които младите хора се насърчават например:

- да заснемат кратък видео-клип, в който да представят на чуждия език някое специализирано или житейско умение, с което се справят добре (напр. готвене, рисуване, пеене, творческо писане и др.);
- да си водят професионално портфолио на чуждия език, в което да отразяват усвоените квалификации и натрупания опит (напр. в досието към портфолиото

биха могли да сложат коментар-рецензия след професиографска екскурзия, среща с бъдещ работодател или посещение на работно място; написани от тях самите реферат по изследователски проект или статия и др.);

- да направят постер-презентация на професията на техните мечти;
- да стартират блог или интернет група за подкрепа, в която да обменят идеи, свързани с кариерното ориентиране или развитие, да дават съвети на своите връстници и да споделят добри практики и практически опит, използвайки чуждия език като средство за комуникация;
- да влязат в ролята на обучаващи/ инструктори и се опитат да преподадат нещо важно от избраната от тях професионална област (напр. конкретно знание/ умение свързано с програмирането, проектирането или ваксинирането) на чуждия език.

Ето още един пример за проектно-ориентирана езикова дейност, интегрираща игрови елементи и насочена към подчертаване ролята на такива житейски умения като креативното мислене и екипната работа. Тя е базирана на известен изследователски експеримент, "the STEM⁵ project", въпреки че за успешно справяне със задачата не са необходими специализирани познания от природните науки и участници в нея могат да бъдат дори и деца в предучилищна възраст. Обучаваните се разделят на отбори от по 4 участника и на всеки отбор се дават около 20-ина пръчки от спагети и пакетче захарни бонбони (*marshmallows*) или пластилин и се инструктират за 15 минути да построят възможно най-високата кула. Победител е онзи отбор, чиято кула е не само най-висока, но и се държи стабилно на основата си след изтичане на определеното време за построяването ѝ. След приключване на състезателната част от дейността, обучаваните се инструктират да помислят върху уменията, които са им били необходими, за да се справят с предизвикателството на тази елементарна на пръв поглед задача. Разбира се, всички предложения се приемат за валидни. На финала на дейността учителят може да представи на младите хора началото на TED Talk презентацията на Том Вужек (https://www.ted.com/talks/tom_wujec_build_a_tower). Въпросът, който може да им се постави по време на гледането, е да разберат коя е групата участници, която се е справила изненадващо добре с предизвикателството и на какво се дължи успехът ѝ. Презентацията може да се използва като трамплин към по-обща дискусия за необходимите житейски умения на 21 век, които са необходими на всеки един професионалист, независимо от избраната кариера.

Вместо заключение

За да сме сигурни, че ще успеем да ангажираме „дигиталните по рождение“ млади хора в процеса на обучение (срв. Пренски 2005) и че наистина сме се погрижили за тяхната личностна, социална и професионална реализация, ние, в ролята си на съвременни будители, трябва да им осигурим необходимата стимулираща образователна среда, в

⁵ STEM е абревиатура от началните букви на следните дисциплини Science/ природни науки, Technology/ технологии, Engineering/ инженерство и Maths/ математика.

която те да овладяват както традиционните знания и умения и специализираните професионални компетенции, така и да развиват необходимите им за пълноценно функциониране в съвременния живот умения на 21 век. „Дигиталните по рождение“ млади хора са носители на новото, но наша е отговорността да отключим потенциала им и да им помогнем да „открият“ себе си и да се реализират.

Използвана литература

1. **Брадбери и Грийвс 2009:** Bradberry, T. and Greaves, J. *Emotional Intelligence 2.0*. San Francisco: Publishers Group West.
2. **Веселинов 2018:** Веселинов, Д. *Проблемите на лингводидактологията в пространствено-времевата ситуация на XXI век. Чуждоезиково обучение*, кн. 1, година XLV, 2018, стр. 7-8. достъпно на: <https://azbuki.bg/editions/journals/foreign/fltcont012013-2/392-languages/foreignarticle2016-3/3362-1-xlv-2018>.
3. **Кар 2012:** Кар, Н. *Под повърхността – Как интернет влияе върху четенето, мисленето и паметта*. София: ИнфоДАР.
4. **Кахан и екип 2014:** Kahan, S., Gielen, A.C., Fagan, P.J. and Green, L. W. (eds) *Health Behavior Change in Populations*. Johns Hopkins.
5. **МакКонел 2006:** McConnell, D. *E-Learning Groups and Communities*. Maidenhead: Open University Press.
6. **Пренски 2001:** Prensky, M. *Digital Natives, Digital Immigrants*. On the Horizon, Bingley, 5, 1-6.
7. **Пренски 2005:** Prensky, M. *Engage me or enrage me: What today's learners demand*. достъпно на: <http://net.educase.edu/ir/library/pdf/erm0553.pdf>.
8. **Световен икономически форум 2016:** *New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning Through Technology*. достъпно на: http://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Vision_for_Education.pdf.
9. **Тестермън 2017:** Testerman, K.C. *Blended and Hybrid Environments are Driving the New Global Movement in Education*. достъпно на: <https://kctestandtech.org/2017/06/15/blended-and-hybrid-environments-are-driving-the-new-global-movement-in-education/>.
10. **Трилинг и Фадел 2009:** Trilling, B., Ch. Fadel. *21st century skills*. San Francisco: Wiley.
11. **Шопов 2018:** Шопов, Т. *Творчество и новаторство езиковото обучение*. Презентация в рамките на Съвместния докторантски семинар-кръгла маса на тема „Актуални проблеми и съвременни тенденции в развитието на езиковедските и дидактическите изследвания“, юни 2018 г., НБУ

- <http://allthatspam.blogspot.com/2014/11/test-i-can-take-tests.html>

- <http://bereadyproject.com>

- http://ec.europa.eu/education/policy/school/math_bg

- <http://lifeskillexperts.thelighthouseorg.com/Life-Skills-Experts-Framework.html>

- <http://orientirane.mon.bg/>

- <http://www.macmillanopenmind.com/>

- <http://www.nacweb.org/career-readiness/competencies/career-readiness-competencies-employer-survey-results/>

- <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-national-reform-programme-bulgaria-bg.pdf>

- <https://www.president.bg/docs/1352302321.pdf>
- <https://www.skillsyouneed.com/general/life-skills.html>
- https://www.ted.com/talks/tom_wujec_build_a_tower
- <https://www.weforum.org/agenda/2016/03/21st-century-skills-future-jobs-students/>